

Дескрипція: проблема інтерпретацій

Актуальними у сучасному мовознавстві є питання, пов'язані з “вивченням мовних одиниць на рівні їх реалізації у мовленні” [23, с.61], розглядом яких займається *лінгвістика мовлення*, чи *ситуативна лінгвістика* – новий напрям мовознавчих досліджень кінця ХХ – початку ХХІ століття [23, с.61].

Оскільки “онтологія” і “прагматика” існують у нерозривному зв'язку” [10, с.3] і значення мовного знака повернуто як до “позамовної дійсності, так і до людей” [10, с.3], які оцінюють цю дійсність, важливо звернути увагу на ті мовні одиниці, які “дозволяють комунікантові по-різному іменувати і тим самим так чи інакше профілювати той самий комплекс відомостей, що пізнаються (сприймаються) у процесі ... номінативної діяльності” [13, с.29-30], мовні одиниці, які можна кваліфікувати як кореференти [14, с.29].

Одним із важливих завдань лінгвістики є глибинне вивчення мовних одиниць, що характеризуються поліструктурністю, різним смисловим навантаженням, неоднаковою участю в процесах тексто- та образотворення. Невід'ємним елементом таких одиниць є **описові номінації (дескрипції)**, **головне завдання яких полягає в позначенні та кваліфікації об'єктів позамовної дійсності.**

Окремі аспекти, що стосуються типології, структурних та семантичних особливостей дескрипцій, а також розкриття їхнього референційного потенціалу вже висвітлювали вчені – представники різних наукових напрямків і шкіл. Так, у галузі філософії мови та логіки описові сполуки аналізували І. Алексюк, К. Доннелан, П. Коул, С. Кріпке, Л. Лінський, Б. Рассел, Дж. Серль, П. Стросон. Із позицій моделювання мовленнєвої діяльності в комп'ютерних програмах дескрипції досліджував М. Селезньов. У структурі тексту дескриптивні конструкції вивчають Н. Арутюнова, А. Вежбицька, О. Вольф, Л. Дьоміна, Л. Куриляк, М. Кронгауз, О. Кубрякова, М. Нікітін, О. Падучева та

інші. Питання структурної типології дескрипцій можливо вирішити, спираючись на дослідження різних видів номінацій, зокрема й синтаксичних (М. Алексюк, І. Вихованець, Н. Гуйванюк, С. Ломакович, О. Нітенко, Т. Огаренко тощо).

Актуальність статті зумовлена відсутністю детального аналізу досліджень мовознавців, які розглядали описові конструкції, що виконують роль непрямих номінацій осіб.

Термін “**дескрипція**” у науковий обіг було введено Б. Расселом, який розумів її як “те, що відноситься до чогось...”, тобто якийсь невідомий чи конкретний об’єкт, якому притаманні певні ознаки [26, с.41]. Учений виділяв два різновиди дескрипцій – **визначені** (“the so-and-so”) і **невизначені** (або неоднозначні, “a so-and-so”), чітко розмежовуючи власні назви і **дескрипції**, або денотативні (називні) вирази, які він кваліфікував як загальні назви та іменні словосполучення типу *людина, ця людина, кожна людина, теперішній король Англії, центр Сонячної системи* тощо [26, с.41]. Денотативні фрази можуть називати один цілком визначений предмет (напр., *теперішня королева Англії*), тоді вони є **визначеними** (одиничними, індивідними) **дескрипціями**.

Н. Арутюнова підкреслює, що визначені дескрипції, “маючи значення, можуть не стосуватися жодного реального об’єкта, напр., *теперішній король Франції*” [5, с.180]. Механізм утворення визначених дескрипцій, тобто трансформації іменного виразу в одиничний терм, відбувається з опорою на попередній текст, що надає інформацію для формування підрядного обмежувального речення. Б. Рассел тлумачить визначені дескрипції як “неповні символи”, що ізольовано не мають значення і набувають його лише в контексті. На відміну від визначених, **невизначені дескрипції** допускають співвіднесеність з різними або кількома предметами (*людина, квітка* та ін.).

Нетотожність власних назв чи імен та дескрипцій (насамперед – визначених) полягає у неможливості їх взаємозаміни у фразах на зразок *він знає, що Париж – столиця Франції*, оскільки така заміна зумовила б аномальність висловлювання. Крім того, Б. Рассел досліджував хибну

пресупозицію та її роль у семантиці висловлювань, аналізуючи фрази з “порожніми” дескрипціями (*теперішній король Франції – лисий*) [1, с.5].

Ще однією проблемою логічної семантики, розв’язанню якої допомогла теорія визначених дескрипцій Б. Рассела, була проблема так званих **порожніх імен** (напр., *Пегас*), суть якої полягала в акцентуванні на тому, що мовці не можуть говорити про значення предметів, яких не існує. Б. Рассел запропонував розкласти ім’я *Пегас* на дескрипцію *кінь, що має крила*, і тоді, вважав учений, можна стверджувати, що не існує такої тварини, як *кінь, що має крила* [27, с.217].

Дослідники, що торкалися певних аспектів теорії дескрипцій, в основному спиралися на міркування Б. Рассела як у визначенні поняття описових номінацій, так і в плані розгляду їх типології чи функціонального навантаження. Важливим, на нашу думку, є те, що пізніше вчені при дослідженні дескрипцій почали розглядати їх не ізольовано від інших висловлювань, а з урахуванням комунікативно-прагматичних факторів, які значною мірою впливають на формування й дешифрування згаданих описових одиниць.

Відсутність чіткої дефініції дескрипцій призвела до парадоксальної ситуації існування визначень видових, часткових понять (тобто **визначених і невизначених** дескрипцій) за умови відсутності однозначного формулювання родового поняття, тобто самого поняття дескрипції. Безперечно, така ситуація не спричинила повну відсутність дефініції дескрипцій, проте кожен із дослідників, хто тією чи іншою мірою висвітлював певні аспекти описових найменувань як різновидів номінацій чи засобів здійснення референції, брав до уваги лише окремі їх ознаки.

Наявні дефініції характеризують дескрипції з погляду різних наукових парадигм: **логіки** та **філософії** (зокрема філософії мови), **теорії інформації** та **лінгвістики** (теорії референції, структурної семантики).

Оскільки Б. Рассел та деякі інші вчені (Г. Фреге, Л. Вітгенштейн, Х. Райхенбах та ін.) розглядали передусім проблеми аналітичної філософії, або

філософії аналізу, поняття дескрипції насамперед з'явилося у філософії та логіці, а вже пізніше почало використовуватись у лінгвістиці. Дефініції дескрипцій, сформульовані з погляду філософії, відзначаються лаконічністю, сконденсованістю та скерованістю здебільшого на формальні параметри названих описових сполук. Наприклад, “Філософський енциклопедичний словник” подає таке визначення: “Дескрипція (від лат. *descriptio* – опис, визначення) – спеціальна конструкція, що відіграє у формалізованих мовах роль додаткових (порівняно з вихідним словником) власних і загальних імен. У природних мовах цю функцію виконують словосполучення типу “той (та)..., який (яка)...” і “такий (така)..., що...” або артиклі – відповідно означені (означені дескрипції) і неозначені (неозначені дескрипції)” [33, с.152].

Ще більш узагальненим, на наш погляд, є визначення дескрипції у “Философском энциклопедическом словаре”: “Дескрипція (від лат. *descriptio*) – опис, зображення за допомогою мови змісту переживання; дескриптивний – описовий” [34, с.131].

Серед інших важливих проблем філософії мови, пов'язаних із дескрипціями, у центрі уваги дослідників – установлення значення істинності речень, що містять “порожні” вирази, на зразок сформульованого Б. Расселом класичного прикладу-загадки “*Теперішній король Франції – лисий*”. Як бачимо, дослідження дескрипцій у рамках згаданих наукових парадигм було спрямоване передусім на з'ясування критеріїв та особливостей трактування одиничних висловлювань, висловлювань з “порожніми” іменами, а також тих, що описують неіснуючі об'єкти тощо.

Тісний зв'язок філософії, лінгвістики (насамперед комунікативної) та **теорії інформації**, або інформатики, яка вивчає “проблеми створення, передавання, приймання, зберігання, перетворення та обчислення інформації” [9, с.12] зумовило те, що термін “дескрипція” почали використовувати і мовознавці. Так, у комунікативній лінгвістиці дескрипції визначаються як “прийняті у певному колективі й змінні залежно від соціальних ролей імена (дескрипції) людей” [8, с.142; 9, с.223].

Із позицій моделювання мовленнєвої діяльності в комп'ютерних програмах (проблему досліджував М. Селезньов) дескрипції — це “іменні групи, на вершині яких стоїть загальний іменник” [28, с.64].

Таке визначення описових номенів є близьким до дефініцій, сформульованих окремими лінгвістами, що розглядають питання **теорії референції**. Наприклад, О. Падучева розуміє дескрипції як “іменні групи, до складу яких входять загальні назви. Вони вільно співвіднесені зі своїми референтами й можуть стосуватися (у різних можливих світах) різних об'єктів” [24, с.80].

Подібність поглядів на дескрипції М. Селезньова та О. Падучевої зумовлена, очевидно, тим, що “під час автоматичного аналізу та синтезу цілого тексту [...] поряд із проблемами, пов'язаними із синтаксисом природної мови чи з її лексикою, виникають проблеми, що стосуються феномена референції, тобто співвіднесення тих чи інших мовних сутностей із сутностями позамовними” [28, с.64]. Отже, схожість визначень терміна “дескрипція” пояснюється тісним зв'язком окремих аспектів теорії інформації та теорії референції, а також спільністю поставленої етапної мети: дослідити референційний потенціал дескрипцій.

О. Падучева виділяє чотири класи виразів, здатних здійснювати процес референції:

- **власні назви**, референція яких заснована не на їхньому смислі, а на позамовних знаннях мовців;
- **індексальні** (вказівні, дейктичні) **слова і вирази**, які мають єдине значення у всіх використаннях, і референт у відповідному контексті однозначно зумовлений цим значенням;
- **дескрипції**, референція яких ґрунтується і на мовному значенні загальних назв, і на значенні індексальних елементів з усіма його прагматичними компонентами;
- **загальні назви**, які ізольовано референції не мають – вони отримують її тільки в складі дескрипцій [24, с.81-82].

Як бачимо, дескрипції разом із власними назвами та займенниками формують систему референтних висловів, які реалізують процес номінації, тобто співвіднесення мовних елементів з екстралінгвальними об'єктами (“номінація – називання як процес, конкретне співвіднесення слова з певним референтом” [7, с.270]).

Як один із елементів кореферентних рядів у сучасному українському текстотворенні кваліфікує дескрипції у своєму дисертаційному дослідженні Л. Куриляк, подаючи таке їх визначення: “Дескрипції – інтродуктивно-ідентифікаційні, кваліфікативні номінації, називні одиниці з вказівними словами, означеннями, що позначають різноманітні об'єкти; ...описові конструкції, що забезпечують правильність та однозначність референції об'єктів, виділяють їх із певної групи найменувань, ідентифікуючи за релевантною, яскраво виявленою ознакою” [20, с.14-15].

Наголошуючи на тому, що дескрипції є часто використовуваним засобом забезпечення ідентифікаційно-кваліфікативної референції об'єктів, тобто типовими одиницями при кореферентних співвідношеннях у кореферентних рядах, дисертантка зазначає: “Функціональне навантаження дескрипцій у художньому тексті полізначеннєве. Вживаючи конструкції описового характеру, мовець виділяє тільки ту інформацію, що є необхідною для декодування його інтенцій, правильної інтерпретації висловленого, успішного протікання комунікативного акту. Дескриптивні одиниці на позначення індивідуального референта здебільшого виступають як асоціативно-образні ознаки, що стають релевантними, фреймовими, переростають в образ, функціонуючи як важливий засіб ідентифікації особи” [20, с.15].

Ми підтримуємо погляд дослідниці, згідно з яким дескрипції кваліфікуються одним із елементів кореферентних рядів, розуміючи кореферентність так, як формулює це поняття у своїй монографії Н. Гуйванюк, тобто як функціональну співвіднесеність синтаксичних одиниць із тим самим мовним референтом на рівні синтаксем, поєднань синтаксем, речень та поєднань речень [15, с.278].

Мовознавець наголошує: “...Кореферентна співвідносність мовних засобів залежить від багатьох суб’єктивних і об’єктивних факторів, а саме: 1) від потенційної здатності мовних засобів співвідноситися з тим самим референтом позамовної дійсності; 2) від загальних тенденцій, що діють на певному етапі розвитку мови; 3) від синтаксичної похідності одних форм та конструкцій від інших, що є результатом мовних змін протягом історичного розвитку; 4) від співвідносних ономасіологічних характеристик компонентів висловлення; 5) від комунікативного задуму мовця та його прагматичних інтенцій, що проявляються у процесі моделювання ситуації реальної дійсності тощо” [15, с.282].

Здатність дескрипцій, фіксуючи різні ознаки об’єктів, формувати (разом із іншими, прямими чи дейктичними номінаціями) кореферентні ряди на позначення відповідного референта забезпечує можливість аналізу цих мовних засобів на різних рівнях (формальному, семантичному, функціональному [15]), а також реалізує належну ідентифікацію та кваліфікацію денотатів (зокрема й художньої дійсності) з урахуванням усіх комунікативно-прагматичних чинників.

Урахування цих та інших особливостей дескрипцій допоможе точніше окреслити поняття названих описових сполук, що є важливим, оскільки ним, як уже відзначалося, оперують у різних наукових галузях. Відсутність чіткої дефініції, розмитість та неоднозначність його визначень зумовили функціонування терміна **дескрипція** і в інших значеннях.

Так, у статті М. Всеволодової та В. Кузьменкової його трактують так: “описовими предикатами ... називаємо **похідні двослівні дескрипції** [виділення наше] з іменною словоформою, що співвідносяться за смислом із одним словом – дієсловом, прикметником, пасивним дієприкметником чи предикативним прислівником, ...які утворюють синтаксичні структури двох рівнів: рівня словосполучення ...з іменною словоформою в непрямому відмінку, де іменний компонент займає, як правило, синтаксично залежну позицію формального додатка (*Мені страшно – Я відчуваю страх*); і рівня підметово-присудкової

пари, де іменний компонент займає позицію підмета (*Бомба вибухнула – Відбувся вибух бомби*)” [12, с.7].

Як бачимо, дослідники користуються терміном “**дескрипція**” і для позначення так званих описових предикатів, тобто тоді, коли одне слово можна замінити двома чи кількома для описового або непрямого позначення певної дії чи стану; наслідком такої заміни чи перефразування є можливість сформулювати парадигму речення [3, с.128-140].

О. Земська застосовує в окремих випадках термінологічне словосполучення **дескрипція дії**, яке кваліфікує як модальне, конотативно забарвлене дієслово-присудок (напр., *для чого ти сюди засунув (замість поклав) цей словник?*), тобто описове найменування способу здійснення певної дії [16, с.586]. Дослідниця зазначає, що “дескрипція не тільки самого адресата, але і реалізованої ним дії, об’єкта дії, результату та ін. сприймається як образа і порушення ввічливості” [16, с.587].

У такому контексті поняття “дескрипція” означає не тільки формальні зміни у лексичному складі висловлювання, але й конотативно-експресивні. Застосування так званої **дескрипції дії** передбачає появу певних відтінків у експресивно-емоційному чи стилістичному звучанні висловлювання і внаслідок цього — зміну якщо не функціонального, то експресивного стилю мовлення.

О. Падучева користується терміном “дескрипція”, описуючи продуктивні моделі семантичної деривації, тобто моделі перетворення лексичних значень. Поряд із іншими положеннями, що стосуються дескрипцій, вона зазначає: “...фраза “*відповідь не надійшла*” звучить значно краще, ніж “*лист не надійшов*”. Справді, *відповідь* – це **дескрипція** [виділення наше], яка не зобов’язує мовця мати на увазі конкретний предмет і легше втрачає конкретну референцію у заперечному контексті, ніж пряма номінація *лист*” [25, с.449]. Тут аналізований термін застосовується для позначення непрямой назви певного предмета, а точніше – дескрипцією вважається родова назва (*відповідь*) на противагу видовій номінації (*лист*). У такому використанні термін “дескрипція” має ще розмитіші рамки й набагато ширше значення, внаслідок

чого ускладнюється його сприймання, а сфера застосування стає майже необмеженою, що не сприяє, на нашу думку, формулюванню чіткої дефініції та конкретизації об'єму поняття дескрипції.

Наголосимо проте: як О. Земська, так і О. Падучева оперують поняттям дескрипції не тільки у наведених контекстах, а й використовують названий термін у більш звичному значенні. Порівняймо: О. Земська аналізує так звані **провокативні дескрипції**, які визначає насамперед як образливі для адресата або експресивно-саркастичні (чи, може, експресивно-іронічні) найменування його знайомих, які використовуються як прийнятні (напр., *телефонувала твоя улюблена подруга – вона не моя улюблена подруга!*) [16, с.586]. Навіть за умови відсутності чіткої дефініції дескрипції у цьому контексті зрозумілими є сутнісні її властивості: **непряма вказівка на об'єкт номінування шляхом фіксації його певної ознаки чи ознак**. О. Падучева формулює, крім поданого вище, таке визначення дескрипцій: це “...вирази, до складу яких входить загальна назва і детермінатив – артикль чи вказівний займенник (явний або такий, що мається на увазі)” [24, с.10].

Таким чином, більшість учених наголошують на тому, що дескрипція – це 1) іменна група; 2) до її складу (експліцитно чи імпліцитно) може входити займенник; 3) основною функцією описових номенів є непряме іменування об'єктів позамовної дійсності.

Поряд із поняттям “дескрипція” широко застосовується термін **дескриптивний**, який теж має широку сферу використання і неоднозначне трактування. Зупинимось детальніше на його характеристиці, оскільки поняття, позначувані термінами “дескрипція” і “дескриптивний”, іноді зближуються. Так, **дескриптивний** учені розуміють як:

- **власне описовий** – “дескриптивним в найширшому розумінні є будь-який метод лінгвістичного опису (структурно-синхронний, генеративний, історичний тощо), котрий реалізує об'єктивний (безоцінний) погляд на мовні факти” [37, с.16].

Таке розуміння у сучасному мовознавстві є найбільш поширеним, оскільки ґрунтується на основних положеннях дескриптивної лінгвістики – напряду американського структуралізму, що виник і розвивався у 30-50-ті роки ХХ століття; основний постулат дескриптивної лінгвістики: мову слід розуміти й описувати з погляду її внутрішньої структури [32, с.129];

- **описово-наслідувальний** – дескриптивними називають звуко-символічні та звуконаслідувальні слова [21, с.177];
- **описово-образний** – різновидом метафоричних предикатів називає Н. Арутюнова дескриптивні (поліознакові) дієслова, значення яких передбачає суб'єкта-істоту і містить вказівку на спосіб здійснення дії: *гризти, пиляти* [6, с.336];
- **дескриптивним** (або функціональним) називає А. Ковтун такий підхід до тлумачення терміна: "... в ролі терміна може виступати будь-яке слово, яким би воно не було тривіальним, а терміни – це не особливі слова, а тільки слова в особливій функції, а саме номінативній" [19, с.5];
- як **дескриптивний зміст** (або значення) кваліфікує Дж. Серль смисл імені, який визначає спосіб представлення об'єкта, допомагаючи здійснити вказівку на його референт [29, с.6].

Такий різнобій тлумачень названого терміна пояснюється, очевидно, тим, що в буквальному перекладі з англійської **дескриптивний (descriptive)** означає **описовий**, тобто той, що потенційно має широку (майже до безмежності) сферу застосування через можливі розширення значеннєвих рамок і наповнення їх кожного разу іншим смисловим відтінком. Не заперечуючи доцільності використання терміна "дескриптивний" в інших контекстах, ми застосовуємо його у тих випадках, коли йдеться про іманентну ознаку, властивість дескрипцій – описовість, тобто здатність кваліфікативно ідентифікувати об'єкт, фіксуючи ту чи іншу його ознаку або комплекс ознак чи якостей (напр., **дескриптивний вираз** або **дескриптивна конструкція**).

Такий підхід видається доцільним, адже, формулюючи визначення описових номінацій, лінгвісти насамперед акцентують увагу на таких ознаках

аналізованих номенів, як **описовість**, **неконвенційність**, **контекстуальна залежність**, **суб'єктивність** тощо. Скажімо, О. Кубрякова так кваліфікує розгорнуті описові номінації: “Аналітичні дескрипції (одиниці-описи) породжуються і використовуються від випадку до випадку, вони є вільними комбінаціями уже наявних в ментальному лексиконі мовця одиниць. Дескрипції – альтернативні засоби номінації, які відзначаються неконвенційністю, на противагу похідним словам” [18, с.430].

Контекстуальна залежність дескриптивних конструкцій полягає в тому, що “дескрипція... є неповним символом, який отримує значення (співвіднесеність із денотатом) тільки в складі речення, тобто тоді, коли вона актуалізована в мовленні” [4, с.8].

Важливим питанням, що також потребує з'ясування (поряд із висвітленням значення терміна **дескрипція**), є окреслення поняття **дескриптор** (англ. **descriptor**), яке іноді використовують як синонім до **дескрипція**. Цей термін також має ряд визначень. Наведемо основні. Частина дослідників застосовує термін **дескриптор** як одне з основних понять автоматичної (комп'ютерної) обробки мови, як категорію інформаційно-пошукових систем. Скажімо, “Лингвистический энциклопедический словарь” подає таку його дефініцію: “...у практиці інформаційної роботи значне поширення отримали інформаційно-пошукові тезауруси, основне завдання яких – заміна лексичних одиниць тексту стандартизованими словами і виразами (**дескрипторами**) під час індексування документів та використання родо-видових і асоціативних зв'язків між дескрипторами при автоматизованому інформаційному пошуку документів” [21, с.507].

Аналогічне формулювання знаходимо і в словнику “Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики”. Порівняймо: “**Дескриптор** – мета-інформаційна категорія для позначення ключових слів текстових документів (статей, монографій, звітів, інструкцій тощо), що визначають найважливіші топіки, відбиті в цих документах. Сукупність ключових слів, або дескрипторів, являє собою пошуковий образ відповідного документа і

використовується для ефективного пошуку потрібної інформації в інформаційно-пошукових системах” [36, с.84]. У цих визначеннях, які ґрунтуються на основних положеннях теорії інформації, основною ознакою дескрипторів є об’єктивність, тобто стандартизованість та можливість використання в ролі ключових слів у великих інформаційних блоках комп’ютерних систем.

Іншими є дефініції дескрипторів у тих учених, хто працює не з формалізованими, штучними, а з природними мовами. Наприклад, у дисертації Л. Іванової “Індивідуалізація референта в тексті (функціонально-граматичний опис)” так розмежовано згадані поняття: “**визначений дескриптор** як сполучення означеного артикля та імені й **визначені дескрипції** як сполучення означеного артикля та іменної групи (іменна група тут розуміється як сполучення іменника із засобами його експліцитного визначення: це може бути прикметник, прислівник, підрядне речення та інші конструкції і звороти)” [17, с.7].

Зазначимо, що згадане дослідження базується на матеріалі англійської мови, де основна типологічна властивість дескрипцій (*визначеність / невизначеність*) фіксується не тільки на рівні семантики і прагматики, як це спостерігаємо в українській мові, а й у формальних ознаках описових номінацій, оскільки **визначені дескрипції** починаються означеним артиклем **the**, а **невизначені** — на початку мають неозначений артикль **a**. Артикли поряд із іншими мовними та екстралінгвальними засобами, які допомагають встановити тип референції (займенники, інтонація, порядок розташування слів тощо), кваліфіковано тут як **актуалізатори іменних груп** (або **маркери референції**).

У зв’язку з тим, що в ряді так званих “артиклевих” мов (англійській, німецькій та ін.) статус визначених та невизначених дескрипцій зумовлений і наявністю означеного та неозначеного артиклів, інколи теорію дескрипцій в англійській чи німецькій лінгвістиках називають **теорією** означеного (неозначеного) **артикля** [31, с.218-228]. Мови ж, які не мають визначеного

артикля, “...покладаються на контекст та інші механізми, щоб указати на намір мовця здійснити визначену референцію” [30, с.188]. У “безартиклевих” мовах (скажімо, в українській) функції допоміжних слів у плані вираження категорії визначеності / невизначеності виконують в окремих випадках займенники; скажімо, означальний чи вказівний займенник може входити до складу визначеної дескрипції, а неозначений – до складу невизначеної описової сполуки. Однак від артиклів займенники (або демонстративи) відрізняються тим, що вони є необлігаторним елементом дескриптивних конструкцій, які у своєму складі не обов’язково мають дійктичні слова того чи іншого розряду.

На відміну від Л. Іванової, Дж. Серль, наприклад, називає **дескрипторами** вирази, розташовані за означеним артиклем **the**, а у випадку відсутності означеного артикля іменує дескриптором увесь вираз загалом, хоча й зазначає, що це довільні терміни, застосовані для зручності. Таке застереження дає нам можливість кваліфікувати подане трактування дескриптора як експериментальне, до того ж, дослідник паралельно вживає і термін “дескрипція”.

Ще одне визначення різновиду дескрипторів знаходимо у працях В. Шинкарука, який розглядає **емоційні дескриптори** як “слова, сполучення слів або речення, семантика й структура яких сприяє встановленню загальної емоційності, а також емоцій, виражених модусом (вигуки, емоційно-підсилювальні частки, вставні слова тощо)” [35, с.277]. Як бачимо, тут теж основною ознакою дескрипторів (одного з різновидів) визначається їхній характер формально-семантичного показника емоційності, однак термін використано автономно, без зв’язку з поняттям “дескрипція”, на відміну від, скажімо, дослідження Л. Іванової чи Дж. Серля.

Поняття дескриптора наявне і в дослідженні Г. Бухмастової, яке присвячене розгляду семантики й синтаксичних функцій прикметників. Авторка поділяє прикметники передусім на два великі класи: **дескриптори**, які вказують на об’єктивні фізичні (природні) якості предметів, наприклад, колір, розмір, форму, температуру та ін. (*металевий, високий, молодий*); а також

кваліфікатори, що вказують на неочевидні, суб'єктивні властивості об'єктів, тобто ті якості, які їм приписує суб'єкт оцінки, наприклад, *важливий, чудовий, добрий, жахливий* тощо [11, с.16].

Ця семантична характеристика прикметників “перегукується” з тими дослідженнями, де знайшла висвітлення проблема співвідношення описового й оцінного аспектів у семантиці слова і висловлювання (Н. Арутюнова, А. Агафонова, Н. Бойко, Г. Величенко, Т. Вільчинська, О. Вольф, Н. Гуйванюк, В. Іващенко, Т. Космеда, У. Соловій, В. Труб, Р. Хеар та ін.). Однак наведені терміни (**дескриптори** і **кваліфікатори**) учені використовують нерегулярно, через що розглядаються нами як один із варіантів функціонування окремого значення поняття дескриптора.

Таким чином, порівнявши особливості використання терміна “дескриптор” при дослідженні формальних та природних мов, можемо зробити висновок: в усіх дефініційних контекстах поняття “дескриптор” використовується без тісного зв'язку з поняттям “дескрипція”, передусім тоді, коли дескриптори кваліфікуються як формалізовані утворення, ключові слова в інформаційних системах. І хоча в окремих випадках термін “дескриптор” використовується поряд із терміном “дескрипція”, проте це стосується насамперед так званих “артиклевих” мов, до яких українська не належить.

Розглянувши різні підходи вчених до кваліфікації терміна “дескрипція”, можемо сформулювати таке його визначення: ***це описові одиниці, які здійснюють номінативно-референційну функцію власного імені та використовуються для кваліфікації денотата за певною (постійною / ситуативною, одиничною / комплексною) ознакою, виділяючи його з-поміж інших об'єктів.*** Адекватна інтерпретація значення дескрипцій залежить від контексту, що дозволяє розшифровувати експліцитні й імпліцитні відтінки семантики описових сполук.

Як зазначає Л.Лінський, “щоб використати фразу з правильною референцією, не вимагається, щоб предмет, до якого здійснюється референція, обов'язково був би єдиним носієм відповідної властивості, хоча, звичайно, він

повинен її мати” [22, с.164]. Отож, основною властивістю усіх видів дескрипцій є фіксування певної ознаки чи ознак, які можуть бути одиничними, унікальними, або, як підкреслює дослідник, поширюватися на різні об’єкти; головне, щоб відбулася адекватна ідентифікація номіната.

Бібліографія

1. Алексюк І.А. Проблема аналізу речень із визначеними дескрипціями, що зазнають референційної невдачі // Вісник КНУ, філософія, політологія – 2001, вип. 35. – С. 5-8.
2. Алексюк М.И. Предикативные наименования лиц в современном украинском языке: Авторефер. дисс. ...канд. филол. наук. – Х, 1988. – 23 с.
3. Алефиренко Н.Ф. Проблемы системно-семантического описания коммуникативного синтаксиса // Коммуникативно-прагматическая семантика: Сб. науч. тр. / Н.Ф.Алефиренко (отв. ред.); Академия социальных наук РФ, Волгоградский государственный педагогический университет. – Волгоград: Перемена, 2000. – 176 с. – С. 128-140.
4. Арутюнова Н.Д. Лингвистические проблемы референции // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып.13. Логика и лингвистика. Проблемы референции. – М.: Прогресс, 1985. – С. 6-39.
5. Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл (логико-семантические проблемы). Изд. 3-е, стереотип. М.: Едиториал УРСС, 2003. – 384 с.
6. Арутюнова Н.Д. Функциональные типы языковой метафоры // Известия АН СССР. Серия литературы и языка. – 1978. – Т.37. – № 4. – С. 333-343.
7. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – 3-е изд., стер. – М.: КомКнига, 2005. – 571 с.
8. Бацевич Ф.С. Вступ до лінгвістичної генології: Навчальний посібник. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2006. – 248 с.
9. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2004. – 344 с.
10. Булыгина Т.В., Шмелёв А.Д. Языковая концепция мира (на материале русской грамматики). – М.: Школа “Языки русской культуры”, 1997. – 576 с.
11. Бухмастова Г.А. Семантика и синтаксис прилагательных, определяющих имена лиц в высказывании // Коммуникативный аспект языка: процессы и единицы. Межвузовский сборник научных трудов. – Ленинград, 1991. – 136 с. – С. 15-20.
12. Всеволодова М.В., Кузьменкова В.А. Описательные предикаты как фрагмент русской синтаксической системы // Вестник МГУ. Сер. 9. Филология. – 2003. – № 5. – С. 7-28.
13. Гришаева Л.И. Номинативные стратегии и культурная специфика // Язык и дискурс в статике и динамике: тезисы докл. Междунар. научн. конф.,

- Минск, 14-15 ноября 2008 г. / ред. колл.: З.А. Харитончик (отв. ред.), А.М. Горлатов [и др.]. – Мн.: МГЛУ, 2008. – 312 с. – С. 29-30.
14. Гуйванюк Н. Кореферентність і вчення про синтаксичні парадигми // Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія. – Випуск XV-XVIII. – Ів.-Фр.: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2007. – 730 с. – С. 29-32.
  15. Гуйванюк Н.В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць. – Чернівці: Рута, 1999. – 336 с.
  16. Земская Е.А. Язык как деятельность: Морфема. Слово. Речь. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 688 с.
  17. Иванова Л.А. Индивидуализация референта в тексте (функционально-грамматическое описание): Авторефер. дисс. ...канд. филол. наук. – М, 1990. – 26 с.
  18. Кубрякова Е.С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Рос. академия наук. Ин-т языкознания. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
  19. Ковтун А.А. Інноваційні процеси в українській церковно-релігійній лексиці (на матеріалі художньої прози ХХ століття): Дис. ...канд. філол. наук: 10.02.01 / Чернівецький нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. – Чернівці, 2006. – 274 с.
  20. Куриляк Л.П. Кореферентність у сучасному українському текстотворенні: Авторефер. дис. ...канд. філол. наук. – Івано-Франківськ, 2004. – 24 с.
  21. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – М.: Сов. энцикл., 1990. – 682 с.
  22. Линский Л. Референция и референты // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып.13. Логика и лингвистика. Проблемы референции. – М.: Прогресс, 1985. – С. 161-178.
  23. Ніна Гуйванюк, Олена Кульбабська. Ситуація як денотат речення-висловлення // Семантика мови і тексту: Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції. – Ів.-Фр.: ВДВ ЦІТ. – 2006. – 554 с. – С. 60-65.
  24. Падучева Е. Высказывание и его соотнесённость с действительностью. – М.: Наука, 1985.– 272 с.
  25. Падучева Е.В. Динамические модели в семантике лексики. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 608 с.
  26. Рассел Б. Дескрипции // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 13. Логика и лингвистика. Проблемы референции. – М.: Прогресс, 1985. – С. 41-54.
  27. Руднев В.П. Энциклопедический словарь культуры ХХ века. Ключевые понятия и тексты. – М.: Аграф, 2001. – 608 с.
  28. Селезнёв М.Г. Референция и номинация // Моделирование языковой деятельности в интеллектуальных системах. – М.: Наука, 1987. – С. 64-78.

29. Серль Дж.Р. Вступлення // Философия языка / Ред.-сост. Дж.Р.Сёрл: Пер. с англ. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 208 с. – С. 6-22.
30. Серль Дж.Р. Референция как речевой акт // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып.13. Логика и лингвистика. Проблемы референции. – М.: Прогресс, 1985. – С.184-201.
31. Смирнов В.А. Формальный вывод и логические исчисления. – М.: Наука, 1972. – С. 218-228.
32. “Українська мова”. Енциклопедія. Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), М.П. Зяблюк та ін. К.: “Укр. енцикл.”, 2000. – 752 с.
33. Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, 2002. – 742 с.
34. Философский энциклопедический словарь. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 576 с.
35. Шинкарук В. Особливості емоційно-оцінних модусів у структурі речення // Матеріали V конгресу Міжнародної асоціації українців. Мовознавство: Збірник наукових статей. – Чернівці: Рута, 2003. – 492 с. – С. 275-280.
36. Штерн І.Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики: Енциклопедія-словник. – К.: АртЕк, 1998. – 336 с.
37. Яворська Г.М. Дескриптивність і прескриптивність: мова, яка вона є і мова, якою вона має бути // Яворська Г.М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс: Мова, культура, влада / Нац. акад. наук України. Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні. – К., 2000. – 228 с. – С. 16-24.

M. Holyanych, I. Babiy.

In the article of M. Holyanych and I. Babiy “Description: the problems of interpretation” the status of descriptive nomens as one of the basic means of the reference processes realization is defined; the descriptive constructions are regarded in the light of modern syntactic theories; the understanding of descriptions as the nominations descriptive-figurative variety is presented.

Key words: description, reference, nomination, qualification, communication, pragmatics, semantics, identification, implicitness.